

Uniwersytet Rzeszowski
Kolegium Nauk Społecznych
Instytut Ekonomii i Finansów

mgr Marek Tomczuk

***Rola inwestycji w rozwoju mikro i małych
przedsiębiorstw w Polsce***

Streszczenie pracy doktorskiej
w języku polskim

Praca napisana pod kierunkiem:
dr. hab. Grzegorza Ślusarza, prof. UR

Promotor pomocniczy:
dr Marek Cierpień-Wolan

Rzeszów 2021

Sektor mikro i małych przedsiębiorstw (MMP) odgrywa coraz ważniejszą rolę w systemie gospodarczym Polski. Mikro i małe przedsiębiorstwa w licznych opracowaniach są traktowane jako te, które stanowią siłę napędową polskiej gospodarki. Mikro i małe przedsiębiorstwa stanowią 99% wszystkich firm w Polsce i odpowiadają za blisko 40% Produktu Krajowego Brutto. Przedsiębiorstwa z sektora MMP są przykładem pewnego idealnego wzorca przedsiębiorczości. Charakteryzują się dynamizmem, elastycznością oraz innowacyjnością. Warunkiem koniecznym wzrostu potencjału tego sektora są inwestycje. Stąd też główny problem dysertacji sprowadza się do diagnozy i oceny poziomu inwestycji MMP z uwzględnieniem przestrzennego zróżnicowania uwarunkowań ich rozwoju.

Przedmiotem badania są determinanty inwestycji, decydujące o rozwoju MMP, ze szczególnym uwzględnieniem nakładów inwestycyjnych na wdrożenie nowoczesnych technologii. Wagę zagadnienia określa rosnąca rola mikro i małych przedsiębiorstw w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przy równoczesnym zróżnicowaniu regionalnym tego sektora, jak również występujące ograniczenia w pozyskiwaniu środków na inwestycje prorozwojowe, w tym na wdrażanie koniecznych, nowoczesnych technologii.

Badania empiryczne zaprezentowane w dysertacji, zgodnie z jej tytułem, obejmują swym zasięgiem przestrzennym cały kraj z uwzględnieniem zróżnicowania regionalnego występującego na poziomie regionów administracyjnych, czyli województw (poziom NUTS 2 w statystyce UE).

Konstrukcja prezentowanej pracy składa się z dwóch zasadniczych części – teoretycznopoznawczej i empirycznej integralnie ze sobą powiązanych.

Celem głównym rozprawy jest rozpoznanie znaczenia inwestycji w rozwoju MMP w Polsce, w tym zwłaszcza inwestycji w nowoczesne technologie oraz określenie czynników determinujących aktywność inwestycyjną tych przedsiębiorstw.

Sformułowano osiem celów szczegółowych, pozwalających na jego osiągnięcie. Ponadto, w pracy założono i poddano weryfikacji trzy hipotezy badawcze.

Hipoteza pierwsza zakładała, że czynniki sprzyjające i ograniczające rozwój przedsiębiorstw poprzez inwestycje, różnią się w zależności od klasy wielkości przedsiębiorstwa (mikro lub małe).

Hipoteza pierwsza została zweryfikowana negatywnie. Jak pokazały wyniki analizy podobieństwa struktur, czynniki sprzyjające inwestycjom (motywy ich

ponoszenia, czynniki wpływające na podjęcie decyzji inwestycyjnych), jak i czynniki ograniczające ich występowanie (przyczyny nieponoszenia wydatków inwestycyjnych) w mikro i małych przedsiębiorstwach są do siebie relatywnie podobne. Należy zauważyć jednak, że struktura czynników zewnętrznych wpływających na podjęcie decyzji inwestycyjnych była bardziej zbliżona pomiędzy analizowanymi klasami wielkości przedsiębiorstw niż struktura czynników wewnętrznych. Na tej podstawie można wnioskować, że przedsiębiorstwa mikro i małe podobnie odbierają i reagują na zmiany w otoczeniu, silniej różnią się natomiast złożonością organizacyjną oraz posiadanymi zasobami. Wymienione cechy mogą przełożyć się bezpośrednio na potencjał inwestycyjny omawianych podmiotów.

Hipoteza druga zakładała, że przedsiębiorstwa zlokalizowane w regionach o wyższym poziomie wzrostu gospodarczego charakteryzują się większym potencjałem inwestycyjnym. Została ona zweryfikowana częściowo pozytywnie. Jak wynika z przeprowadzonych analiz, w roku 2018, zaobserwowano istnienie związku pomiędzy poziomem wzrostu gospodarczego regionu a potencjałem inwestycyjnym przedsiębiorstw w nim zlokalizowanych. Obliczone współczynniki korelacji pomiędzy miejscem w rankingu potencjału inwestycyjnego MMP i poziomem PKB per capita dla regionów przyjmują wartości ujemne z przedziału $(-0,571) - (-0,497)$. Oznacza to, że istnieje umiarkowanie wysoki negatywny związek pomiędzy analizowanymi zmiennymi. Negatywny kierunek korelacji oznacza, że im wyższe miejsce w rankingu osiągnęło województwo (pierwsze miejsce jest najwyższe, szesnaste - najniższe), tym wyższy jego poziom wzrostu.

Hipoteza trzecia zakładała, że inwestycje w nowoczesne technologie ponoszone przez przedsiębiorstwa małe i mikro występują częściej w regionach o wyższym poziomie wzrostu gospodarczego.

Hipoteza została zweryfikowana negatywnie. Poziom wzrostu gospodarczego regionu opisywany poprzez wskaźnik PKB per capita nie wykazuje wyraźnego związku korelacyjnego z żadnym z badanych wymiarów innowacyjności MMP: inwestycjami w innowacje produktowe i procesowe, wytwarzaniem produktów i usług cyfrowych, wykorzystywaniu nowoczesnych technologii w działalności operacyjnej i handlu. Siła badanych zależności pomiędzy wymienionymi wymiarami i poziomem PKB per capita była najczęściej słaba lub bardzo słaba.

Praca została zrealizowana w oparciu o metody i techniki badawcze powszechnie wykorzystywane w naukach społeczno-ekonomicznych:

- Krytyczna analiza literatury przedmiotu z zakresu: teorii ekonomii, inwestycji, przedsiębiorczości i współczesnych technologii cyfrowych.
- Analiza materiałów wtórnych dostępnych w bazach danych: dane statystyczne GUS, Raporty Banku Pekao SA (*Raport o sytuacji mikro, małych i średnich firm w Polsce w roku 2019, Raport o sytuacji mikro i małych firm w Polsce w roku 2017 oraz Raport o sytuacji mikro i małych firm w Polsce w roku 2014*), raporty i ekspertyzy instytucji specjalistycznych.
- metody statystyczne (statystyki opisowej, analizy porównawczej struktur, metody taksonomicznej, analiza korelacji, analiza kowariancji ANCOVA).

Układ pracy podporządkowany został przedstawionym wcześniej celom i hipotezom badawczym pracy. Rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia oraz spisu literatury, rysunków, wykresów, tabel i streszczenia.

W rozdziale pierwszym zaprezentowano historyczną ewolucję kategorii przedsiębiorstwo i przedsiębiorczość oraz ewolucję teorii przedsiębiorczości. Opisano znaczenie przedsiębiorstwa i przedsiębiorczości dla poszczególnych badaczy, przytaczając teorie R. Cantillona, J.B. Saya, R. Griffina, J. Schumpetera, P.F. Druckera, A. Nogi. W rozdziale tym, dokonano także analizy miejsca przedsiębiorstwa w teoriach wzrostu gospodarczego A. Smitha, D. Ricardo, J.M. Keynesa, J. Schumpetera, P. Romera. Rozdział kończy opis ujęcia przedsiębiorstwa w teoriach rozwoju regionalnego F. Perroux, A.O. Hirschmana i J. Friedmanna. W rozdziale tym zrealizowana została część pierwszego celu szczegółowego przewidzianego w niniejszej rozprawie (zaprezentowanie dorobku teoretycznego makro- i mikroekonomii w zakresie przedsiębiorczości).

Rozdział drugi przedstawia inwestycje, jako narzędzie rozwoju gospodarczego. Opisana została istota i rodzaje inwestycji. Następnie zaprezentowano inwestycje w ujęciu ekonomicznym, jako istotną kategorię analizowaną zarówno na poziomie makroekonomicznym, jak i mikroekonomicznym. W dalszej części rozdziału sklasyfikowano czynniki decydujące o poziomie i kierunkach rozwoju inwestycji oraz wyszczególniono źródła finansowania inwestycji. Ostatnim zagadnieniem poruszonym w tym rozdziale jest prezentacja inwestycji w ujęciu wybranych modeli wzrostu

gospodarczego. Dokonany przegląd literatury pozwolił na realizację drugiej części pierwszego celu szczegółowego przewidzianego w niniejszej rozprawie (zaprezentowanie dorobku teoretycznego makro- i mikroekonomii w zakresie inwestycji ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji w nowoczesne technologie cyfrowe).

Specyfikę i uwarunkowania rozwoju sektora mikro i małych przedsiębiorstw przedstawiono w rozdziale trzecim. W pierwszej części rozdziału opisano pojęcie i cechy podmiotów z MMP oraz ich miejsce w sektorze MSP, a następnie przedstawiono wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania rozwoju tegoż sektora. Zaprezentowano znaczenie nowoczesnych technologii w rozwoju przedsiębiorstw, ze szczególnym akcentem na potencjał Internetu. Opisuując znaczenie instytucji we wsparciu rozwoju MMP przedstawiono rodzaje instytucji otoczenia biznesu działających w Polsce. W rozdziale zrealizowano drugi cel szczegółowy pracy - przedstawienie uwarunkowań i kierunków rozwoju MMP w ujęciu teoretycznym.

Rozdział czwarty ma charakter empiryczny, a treści w nim zawarte służą realizacji celów szczegółowych 4-6. Na początku rozdziału przedstawiono charakterystykę mikro i małych przedsiębiorstw w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem roli inwestycji w rozwoju sektora. Na podstawie dostępnych materiałów źródłowych przedstawiono analizę poziomu i dynamiki inwestycji MMP w Polsce. Korzystając z wyników tej analizy zaprezentowano strukturę inwestycji, źródła finansowania inwestycji oraz ograniczenia związane z pozyskiwaniem środków na inwestycje przez podmioty MMP. Zbadano czy determinanty decyzji inwestycyjnych różnią się w zależności od klasy wielkości przedsiębiorstwa (mikro lub małe) oraz czy poziom wzrostu regionu determinuje potencjał inwestycyjny przedsiębiorstw, które mają w nim swoją siedzibę.

Piąty, ostatni rozdział pracy ukierunkowany został na przedstawienie inwestycji w nowoczesne technologie w kontekście rozwoju mikro i małych przedsiębiorstw. Zaprezentowano w nim różne wymiary innowacyjności przedsiębiorstw: inwestycje w innowacje produktowe i procesowe, wytwarzanie rozwiązań innowacyjnych oraz aktualny stan wykorzystania potencjału technologii cyfrowych w działalności bieżącej przedsiębiorstw MMP. Zbadany został związek pomiędzy poszczególnymi wymiarami innowacyjności, a poziomem wzrostu regionów w jakich funkcjonują przedsiębiorstwa. Podjęte analizy pozwoliły na zrealizowanie siódmego celu szczegółowego pracy. W dalszej części rozdziału przedstawiono źródła wsparcia inwestycji w nowoczesne

technologie oraz ocenę zaspokojenia potrzeb inwestycyjnych przez przedsiębiorców z sektora MMP. Przybliżono także programy pozwalające na finansowanie inwestycji w nowoczesne technologie ze środków UE. Przytoczenie tych informacji pozwoliło na sformułowanie rekomendacji zawartych w zakończeniu, a tym samym na zrealizowanie ósmego celu badawczego pracy.

W zakończeniu dokonano autorskiej syntezy wyników przeprowadzonych analiz w poszczególnych rozdziałach. Przedstawiono w nim również rekomendacje kierowane do przedstawicieli MMP, instytucji otoczenia biznesu oraz innych interesariuszy.

Jako kluczowe wnioski z zaprezentowanych badań można wskazać, iż badane mikro i małe przedsiębiorstwa wykorzystały okres dobrej koniunktury rynkowej, o czym świadczy wysoki odsetek (52%) MMP podejmujących projekty inwestycyjne w 2019 roku. Jest to rekordowy wskaźnik w 10-letniej historii badań mikro i małych podmiotów przez Bank Pekao SA. Najważniejszą pobudką do realizacji projektów innowacyjnych wśród badanych MMP stanowi poprawa efektywności prowadzonej działalności. Głównym źródłem finansowania inwestycji w badanych MMP są środki własne. Korzysta z nich 87% mikrofirm oraz 79% małych firm. Jeśli chodzi o zewnętrzne źródła finansowania wydatków inwestycyjnych to najważniejszym źródłem jest leasing. Taka struktura finansowania świadczy o tym, że małe firmy w pierwszej kolejności sięgają po najłatwiejsze w dostępie instrumenty, które nie wymagają posiadania zaawansowanej wiedzy finansowej. Z drugiej strony, wymagania stawiane leasingobiorcom są mniej rygorystyczne niż w przypadku kredytobiorców. Ponadto, małe przedsiębiorstwa, ze względu na krótką historię rynkową lub niewielką skalę prowadzonej działalności, mogą nie być wiarygodnym kapitałobiorcą i nie posiadać wymaganej prawem bankowym zdolności kredytowej. Ograniczony dostęp do finansowania zwrotnego, jest jednym z problemów ograniczających rozwój MMP. Należy jednak zaznaczyć, że w ramach realizowania polityki wsparcia małych przedsiębiorców, uruchomione zostały lokalne i regionalne fundusze pożyczkowe oraz fundusze poręczeń kredytowych, które mają ułatwić tej grupie podmiotów dostęp do zewnętrznych środków.

Wyniki analizy wskaźników ekonomicznych dowodzą, że wraz ze spadkiem poziomu PKB per capita spada również liczba przedsiębiorstw przypadająca na 1000 mieszkańców. Oceniając to nasycenie na tle PKB per capita charakteryzującego poszczególne województwa należy stwierdzić, że w regionach osiagających wyższy od średniej krajowej wskaźnik występują też wyższe wskaźniki nasycenia MMP. W

obszarze inwestycji w nowe technologie 80% badanych mikro i małych firm potwierdza, że wydatki przeznaczone na nowoczesne technologie przyniosły wzrost ich konkurencyjności rynkowej.

Badane MMP nie korzystają z cyfrowych technologii w dostatecznym stopniu, co uniemożliwia im dynamiczny rozwój i ekspansję zagraniczną. W niewystarczającym stopniu wytwarzają produkty czy usługi cyfrowe, nie stawiają na rozwiązania chmury obliczeniowej, analizy big data czy handlu elektronicznego. Widoczne są natomiast także pozytywne przesłanki w zakresie wykorzystywania cyfrowych technologii. Badane młode MMP (poniżej 3 lat na rynku) zdecydowanie chętniej i częściej niż firmy z dłuższym rynkowym stażem korzystają z nowych technologii, wdrażając innowacyjne rozwiązania na początku swojej działalności. 88% badanych mikro i małych przedsiębiorstw korzysta z usług bankowości internetowej, natomiast bankowości mobilnej używa 44% badanych podmiotów MMP.

Ten niewielki odsetek przedsiębiorstw wykorzystujących nowoczesne technologie, może wynikać z dwóch kwestii. Po pierwsze, w małych przedsiębiorstwach brakuje często zasobów intelektualnych pozwalających na znalezienie efektywnego zastosowania dla tego rodzaju skomplikowanych narzędzi. Z drugiej strony, są to rozwiązania stosunkowo drogie, nie stanowiące inwestycji „pierwszej potrzeby”.

W kontekście rozwoju innowacyjności – jak pokazały to badania przeprowadzone przez autora - warto położyć większy nacisk na kooperację MMP z dużymi podmiotami. Perspektywa ścisłej współpracy mikro i małych przedsiębiorstw z dużymi firmami jest elementem mobilizującym i popychającym do rozwoju sektor MMP.

Możliwości wzrostu innowacyjności mikro i małych firm możliwe są także na drodze rozwiązań platformowych. Szczególnie interesujące jest wykorzystanie platform internetowych np. sprzedażowych, celem prowadzenia bezpośrednich transakcji między producentami, dostawcami, a klientami, co w znacznej mierze powoduje obniżenie kosztów prowadzenia działalności. Dla rynku polskiego jest to szczególnie perspektywiczny kierunek, ze względu na duży potencjał MMP oraz utrudnione możliwości finansowania wejścia firmy na rynek i promowania własnych projektów innowacyjnych.

Mając na uwadze sprostanie wyzwaniom szybko zmieniającego się rynku konieczne jest zwiększanie aktywności inwestycyjnej oraz innowacyjnej w działalności podmiotów MMP. Badania dotyczące znaczenia inwestycji i innowacji w rozwoju mikro

i małych przedsiębiorstw w Polsce niosą wiele interesujących wniosków i uwag i powinny być kontynuowane.